

KÉPZŐMŰVÉSZET

Balog Tündéről

A képsík felső negyedében, közepén, kettéosztva a baljós eget, világosan ragyogó templom. Alatta, jobbról-balról egy-egy ház világít a sötét háttérben. Háznak, templomnak csak két dimenziója van. A képnek nincs távlat, részletei valóságosan rendbe állnak, mint a gyerekrajzokon. Kétoldalt a házakhoz, templomhoz képest óriás alakok. Majdnem szabályos síkidomba tömörítve. Balról három asszony és két gyerek. A legmarkánsabb figura a kép széle felé hajlik, a menekülés feszült, riadalmas mozdulatával. A fej félig visszanez, szeme nagy szilvaszem. Óriási marka egy csecsemőt fedez. A másik két asszonyalak a döbbenet merevségében, szemben a nézővel. Nagy csontos kezük az arcukra csapva, a tehetetlen rémület vagy tán a szánalom mozdulatával. Lábuknál töredezett képű, kezét magasba lökő gyerek. Jobbra, otromba deszkaladikban, három férfialak. Az egyik az asszonyok felé nyújtja természetellenesen hosszúra rajzolt karját: majdnem a tér közepéig, a templomig ér. A ladikban ülő alak, fél arcát az is eltakarja. A harmadik a vízbe nyomja a csákyát, egy picit hátradólva, a kép széle felé. Alul haptákban, hanyatt, csukott szemű mezítlábás halott. Felette hegyes haluszonyhullámok. Arcok, alakok, tárgyak nagy, töredezett felületű lapokból. Az egész kép a primitív ábrázolatok kicsit mesterkéltegyensúlyában áll. Mégis csupa rejtett mozgás minden. Széttartó, összetartó erők tusakodása. A fojtott mozdulatok már-már kitörnek körvonalaikból. De a mozgás nemcsak fizikai: darabos merevségében minden csupa indulat, drámai viharzás. A végzet szorításából kitörni készülő ijedelem olyan monumentálisnak tetszik, hogy szinte visszajára fordul: emberfelettivé növeszti a lenyűgözött embert.

*

Ez a kelmére festett kép, amelyet megpróbáltam leírni, egy 1821-ből való makói históriás ének illusztrációja. A parasztköltő Gilitze István kezdetleges-darabos, többnyire egyhangúan folydogáló, de olykor-olykor drámaivá sűrűsödő, Makó víz által való pusztulásáról szerzett krónikája igazán nem remekmű. De a bő lére eresztett verszetben ott kísért a közös sorsot megjelenítő népballada sejtelme. Balog Tünde a mű háttérben lappangó súlyos anyagra érzett rá, s előhívta belőle legjobb lehetőségét, a balladát. A közös emlékezetben költészetté-mondává módosuló magyar parasztörténelmet. És persze, az egyetemes emberi élmények felé törekvő félmitológiát. Azt, ami az ösztönösen rendező emlékezetben már csak félig tapad közvetlen indítékához. A csontos, barázdás, pikkelyes arcokon, az otromba kezeken a sorsverte, de a sorssal szembeforduló ember ereje látszik. „Nem lehetett erő, aki megtarthassa, Istennek ostorát vagy meggátolhassa” — olvassuk Gilitze István mármár biblikus ízű sorait. Valahogy így születhetett hajdan a vízőzön legendája. Idézzük csak emlékezetünkbe Balog Tünde egy másik képét: a kompozíció alsó sarkában szorongó alakok felett félelmetesen lebeg, tuskés szárnya alatt két sötét madárral, a haragos egek szögletes parasztangyala. Kezében ott az emlegetett ostor,

de karba tett keze, archaikusan nagy, csupa szem, csupa orr arca már-már közönyös. Maga is csak részese, egykedvű végrehajtója az egyetemes törvényekre szabott balladai sorsnak. A stilizáltságot, a szándékolt primitivizmust egy pillanatra sem érezzük. Úgy tetszik, Balog Tünde természetes mozdulattal utánozza a népköltészet gesztusait. Mintha ez felelne meg eredendő hajlamainak. Nem a külsőségeket leste el, hanem a látásmódot.

*

De a ballada csak egyik rétege művészetének. Lazább, dekoratívabb, egy másfajta kedélyállapotának, hajlamának megfelelő anyagot talált a népdalokban, virágénekekben. Nemcsak és nem elsősorban arra a finoman érzelmes lírára gondolok, ami a *Virág, tudjad* képi megformálásában ragad meg, hanem inkább arra a vaskos, kancsal, csokonais humorra, amely például a *Lányok ülnek a toronyban* megjelenítésében bukkan fel. Az iménti tragikus, kemény arcok itt kaján fintoiba húzódnak. Dévaj, somolygó, nagy állú, nagy bajszú legények és bővérű népi angyalok veszik körül a vásári mutatványos bódéra emlékeztető fatornyot. Innen vezethetett az út Balog Tünde bájos parasztmitológiájához. Képelete ösztönös biztonsággal hosszabbítja meg a népművészet vonalait. Kiáradó kedvvel áll tótágast, hányja a cigánykerekét. Egyszerre komoly és karikatúrisztikus terrakottái egy öntörvényű mesevilág alakjai. Kedvvel koholja esetlen parasztkiméráit: sünnenyecskét és hagymaasszonyt, alul kemence, felül asszony kemenceasszonyságot, emberfejű álteknőcöt. A Fiastyúk-asszonyság vagy a nagyon is földiessé formált Göncölszékér egy nem egészen komolyan vett parasztmitológia részletei. Persze hogy nem gondolja komolyan, de azért tagadhatatlanul van ezekben a játékos szoborfintorokban valami áhítat. Egy tudottan gyermetes vallás áhítata.

Jellegzetesen, már-már túlzottan magyar motívumokkal dolgozik, de látköre nagyon is tág: könnyedén hasonlítja magához az európai szellem képeit. Nem csak arról van szó, hogy a keresztény vagy a görög mitológia közismert alakjaira magya-

ros hímzést kanyarít. Ösztönösen ráérez az egyetemes művészet motívumainak természetes hasonulási készségére, vándorhajlamára. Valami olyasmi történik nála, mint némely népmesékben: a középkorban lesüllyedt antik műveltséganyag a történelmi énekeken, ponyvákön, vágáns költészetben át utat talált a népköltészetbe is. Mondjuk, Holoferneszből — ki tudja, hány áttételen keresztül — bájos ráértéssel Hollófernnyiges lett. Balog Tünde mitológiai figurái természetesen tudatosan utalnak

eredetükre. De képzelete fénytörésében vaskosan-otrombán földszerűvé válnak. Nosztalgikus csúfolódással. Pénélopéja egy kicsit báva ábrázatú, nagy markú, kendős, guzsalyos menyecske. El kell hinnünk, hogy csakugyan várja Odüsszeuszát, de meg is mosolyogjuk idétlen epekedését. A kerekképű, idomtalan, derékig magyaros motívumokba öltöztetett, derékon felül pucér Kókénydombi Vénusz szögletes kacérságát megmosolyogjuk — de egy hajdani kis háziisten hatalmát is megsejtjük benne. A guvadt szemű Páris ügyefogyottan üldögél a nagy orrú vetélkedő istennők feje felett, de tudjuk: az almát végül is oda fogja adni valamelyiküknek.

Biblikus tárgyú szobrocskái, a Háromkirályok vagy a Kisjézusos Boldogasszony, a Csúnya angyal vagy az Éneklő angyal a betlehemesek világából érkeznek. Ilyesmí történhetett hajdan a vásári bábjátékszíneken: a félreértett vagy szándékkal a parlagi környezetnek idomított alakok távoli szellemi földrészek üzenetét hozták. Balog Tünde félreértései ravaszul tudatosak. „Játsszuk azt, hogy”... kezdi. S noha tudjuk, hogy játszunk, a jó játékba belemelegszünk: a tenyeres-talpas Pénélopé csakugyan Odüsszeuszt várja.

LATOR LÁSZLÓ

Szerkesztői asztal

Az írószövetség vendégeként Szegeden járt Konsztantyin Labumov tyumeni és Viktor Popov voronyezsi író. Megnézték a szovjet könyvkiállítást, s szerkesztőségünkbe is ellátogattak.

*

A JATE vendégeként járt Szegeden Csehí Gyula irodalomtörténész, a kolozsvári egyetem nyugalmazott professzora. Itteni tartózkodása idején ellátogott szerkesztőségünkbe is.

*

A Somogyi-könyvtár gondozásában jelent meg a haladó gondolkodású, „literátus piarista”, a csongrádi születésű Váry Gellért (1843—1926) figyelmet érdemlő kéziratos története, az *Emléklapok Csongorád múltjából*. Tari László írt utósót és jegyzeteket a figyelmet érdemlő munkához, amelynek különösen a szabadságharc eseményeiről szóló fejezete lehet becses a szélesebb olvasóréteg számára is. Helytörténeti fejezetei fontos adalékok a város történetéhez. Mindenképp dicséret illeti tehát Csongrád város tanácsát az áldozatért, amellyel e munkát világra segítette.

*

Szegedre és szerkesztőségünkbe is ellátogató magyarországi tartózkodása

idején Gálfalvi György marosvásárhelyi író, az ott megjelenő *Igaz Szó* című irodalmi folyóirat szerkesztője.

*

Honismereti Közlemények címmel új és fontos fórumot teremtett a Hazafias Népront a néprajz iránt érdeklődők, a honismereti körök, gyűjtők, s mindazok számára, akik a megújuló folklórmozgalomban nem divatot látnak csupán, hanem alaposabban ismerni akarják népünk szokásait, művészetét, múltját; megőrzendő örökségünket. A folyóirat eddig megjelent két száma jogosít föl bennünket, hogy megkülönböztetett érdeklődéssel várjuk az ígéretes folytatást.

*

Simai Mihály szerzői estjét rendezte meg a szegedi Sajtóház Művészkлубja. A *költőről s Kenyérszegő* című legújabb kötetéről Ilia Mihály, a Tiszatáj főszerkesztője beszélt. Ugyanekkor nyílt meg a *Dér István alkotásaiból rendezett kamaratárlat* is.

*

A magyar—román írószövetségi egyezmény keretében négy marosvásárhelyi román szerkesztő, illetve műfordító látogatott hazánkba. Tudor Baltes, Dan Culcer, Andrei Fischof és Mihai Sin szerkesztőségünket is fölkereste.